

explanat. In alienis, aut translatum, aut ^b factum aliunde, ut mutuo ⁴²: aut factum ab ipso: aut novum ⁴³: aut primum & inusitatum. Sed etiam inusitata ac prisca sunt in propriis, nisi quod raro utimur. Collocata autem verba habent ornatum, si aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat, manente sententia. Nam sententiarum ornamenta, quæ permanent, etiam si verba mutaveris, sunt illa quidem permulta, sed, quæ emineant, pauciora. Ergo ille tenuis orator, modo fit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, & in transferendis verecundus, & parvus in priscis, reliquisque ornamentis & verborum, & sententiarum demissior: translatione fortasse crebrior, qua frequentissime sermo omnis utitur non modo urbanorum, sed etiam rusticorum. Siquidem est eorum, *gemmare vires, strire agros, latus esse segetes, luxuriosa frumenta*. Nihil horum parum audacter, sed aut simile est illi, unde transferas: aut, si res suam nullum habet nomen, docendi causa sumptum, non ludendi, videtur. Hoc ornamento liberius paulo, quam cæteris, utetur hic summis: nec tam licenter tamen, quam si genere dicendi uteretur amplissimo.

XXV. Itaque illud indecorum (quod quale sit, ex decore debet intelligi) hic quoque apparet, cum verbum aliquod altius transfertur, idque in oratione humili ponitur, quod idem in alia deceret.

Illam autem concinnitatem, quæ verborum collocationem illuminat his luminibus, quæ Græci quasi aliquos gestus orationis

^b Factum] Lamb. *sumptum aliunde, ut mutuum*:

⁴² Aut translatum, aut factum aliunde, ut mutuo] Suspicio illam vocem *factum* natam esse ex sequentibus, in quibus occurrit aut factum ab ipso. Quamvis enim verba aliena secundi generis proprie dicantur facta esse, hæc de quibus Cicero jam loquitur, aliunde sumpta potius, vel dicta, esse dicenda sunt. Adde, quod non diversæ sunt res, id quod factum sive sumptum sit aliunde: & id quod translatum sit. Unde libenter assentior Lambino legenti, aut translatum & sumptum aliunde &c. Quam quidem lectionem firmant ea, quæ Cicero dicit de Orat. III.

³⁸ He translationes quasi mutationes sunt, cum quod non habet, aliunde sumas. Idem.

⁴³ Aut factum ab ipso, aut novum] Disiungi non debere videntur voces *factum* & *novum*: quæ enim facta sunt ab ipso ideo sunt nova. Nec aliter Cicero de Orat. III. ³⁸ Novantur verba quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur ac fiunt, vel coniungendis verbis.... vel sine conjunctione. Aut igitur legamus cum Lambino ut novum, aut (ut ego malim) & novum. Utrovus modo rectius se habebit sententia, quam si sequamur M. Harl. qui delat, aut, exhibet aut factum ab ipso novum. Idem.

tionis *σχηματα* appellant, (quod idem verbum ab his etiam in sententiarum ornamenta transfertur) adhibet quidem hic subtilis; (quem, nisi quod solum, cæteroque recte quidem vocant Atticum,) sed paulo parcius. Nam sic ut in epularum apparatu, a magnificentia recedens, non se parvum solum, sed etiam elegantem videri volet; eligit quibus utatur. Sunt enim pleræque aptæ huius ipsius oratoris, de quo loquor, parsimonie. Nam illa, de quibus ante dixi, huic acuto fugienda sunt, paria paribus relata ⁴⁴, & similiter conclusa ⁴⁵, eodemque pacto cadentia: & immutatione literæ ⁴⁶ quasi quæsitæ venustates; ne elaborata concinnitas, & quoddam acupium delectationis manifesto deprehensum appareat. Itemque si quæ verborum iterationes ⁴⁷ contentionem aliquam & clamorem requirent, erunt ab hac summisione orationis alienæ: cæteris promiscue poterit uti; continuationem verborum modo relaxet, & dividat, utaturque verbis quam usitatissimis, translationibus quam mollissimis: etiam illa sententiarum lumina assumat, quæ non erunt vehementer illustrata. Non faciet rempublicam loquentem, nec ab inferis mortuos excitabit, nec acervatim multa frequentans, una complexione devinciet. Valentiorum hæc laterum sunt, nec ab hoc, quem informamus, aut expectanda, aut postulanda. Erit enim ut voce, sic etiam oratione suppressior. Sed pleræque ex illis convenient etiam huic tenuitati: quanquam iisdem ornamentis utetur horridius. Talem enim iudicimus. Accedit affectio non tragica, nec scenæ, sed modica iactatione corporis, vultu tamen multa conficiens: non hoc, quo dicuntur os ducere, sed illo, quo significant ingenue, quo sensu quidque pronuntient.

XXVI. Huic

Hopes, comesque corporis,

Quæ nunc abibis in loca

Pallidula, rigida, quidula,

Nec, ut soles, dabis secur. Idem.

⁴⁵ Immutatione literæ] Quale est illud Ovidii de Arte Am. I. 244.

Et Venus in cinis, ignis in igne fuit.

⁴⁷ Iterationes] Qualis est hæc I. Catilinarie n. 4. *Vrvis, & vrvis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Id.*

Anipola, vngula, blandula

XXVI. Huic generi orationis adspargentur etiam sales, qui in dicendo mirum quantum valent: quorum duo genera sunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis. Utetur utroque: sed altero in narrando aliquid venisse, altero in jaciendo, mittendoque ridiculo: cuius genera plura sunt: sed nunc aliud agimus.

Illud admonemus tamen, ridiculo sic usurum oratorem, ut nec nimis frequenti, ne scurrile sit: nec subobscuro, ne mimicum: nec petulanti, ne improbum: nec in calamitatem, ne inhumanum: nec in facinus, ne odii locum risus occupet: neque aut sua persona, aut iudicium, aut tempore alienum. Hæc enim ad illud indecorum referuntur. Vitabit etiam quæ sita, nec ex tempore facta, sed domo allata: quæ plerumque sunt frigida. Pareet & amicitis, & dignitatibus: vitabit insanabiles contumelias: tantummodo adversarios figet, nec eos tamen semper, nec omnes, nec omni modo. Quibus exceptis sic utetur sale & facetiis, ut ego ex istis novis Atticis talem cognoverim neminem, cum id certe sit vel maxime Atticum.

Hanc ego iudico formam summissi oratoris, sed magni tamen, & germani Attici: quoniam, quidquid est falsum, aut salubre in oratione, id proprium Atticorum est. E quibus tamen non omnes faceti. Lysias satis, & Hyperides: Demades præter cæteros fertur: Demosthenes minus habetur: quo quidem mihi nihil videtur urbanius, sed non tam dicax fuit, quam facetus. Est autem illud acrioris ingenii, hoc majoris artis.

Uberius est aliud, aliquantoque robustius, quam hoc humile, de quo dictum est: summissius autem, quam illud, de quo jam dicitur, amplissimum. Hoc in genere, nervorum vel minimum, suavitatis autem est vel plurimum. Est enim plenus, quam hoc enucleatum: quam autem illud ornatum, copiosumque, summissius.

XXVII. Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimumque est, in hac orationis forma, suavitatis. In qua multi floruerunt apud Græcos: sed Phalereus Demetrius meo

judi-

iudicio præstitit cæteris; cuius oratio cum sedate, placideque loquitur, tum illustrant eam, quasi stellæ quadam, tralata verba, atque immutata. Tralata ea dico, ut sæpe jam, quæ per similitudinem ab alia re, aut suavitatis aut inopiæ causa, transferuntur. Mutata, in quibus pro verbo proprio subjicitur aliud, quod idem significet, sumptum ex re aliqua consequenti. Quod quanquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit⁴⁸, cum dixit Ennius *arcem* & *urbem orbis*: alio modo, si pro patria arcem dixisset: & *horridam Africam terribili tremere tumultu* cum dicit, pro Afris immutat Africam. Hanc hypallagen rhetores, quia quasi summutantur verba pro verbis: metonymiam grammatici vocant, quod nomina transferuntur.

Aristoteles autem translationi hæc ipsa subjungit, & abusionem, quam *καταχρησιν* vocant: ut cum *minutum* dicimus animum pro parvo, & abutimur verbis propinquis, si opus est, vel quod delectat, vel quod decet. Jam cum fluxerunt plures continuæ tralationes, alia plane sit oratio. Itaque genus hoc Græci appellant *ἀλλογορίαν*, nomine recte, genere melius ille, qui ista omnia translationes vocat. Hæc frequentat Phalereus maxime, suntque dulcissima: & quanquam translatio est apud eum multa, tamen immutationes nusquam crebriores.

In idem genus orationis (loquor enim de illa modica, ac temperata) verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum: lata, eruditæque disputationes ab eodem explicantur, & loci communes sine contentione inducuntur. Quid multa? e philosophorum scholis tales serè evadunt: &, nisi coram erit comparatus ille fortior, per se hic, quem dico, probabitur. Est enim quoddam etiam insigne, & florens orationis, pictum, & expolium genus, in quo omnes verborum, omnes sententiarum illigantur lepores. Hoc totum e

sophi-

⁴⁸ *Alio modo transtulit*: Alia est translatio, cum sumit Ennius *arcem* pro Capitolio, alia, si sumeret *arcem* pro patria. Primus translationis modus refertur ad synecdochen, qua genus ponitur pro specie. Alter ad metonymiam, quæ propter similitudinem res una substituitur alteri: ut enim *arcis* & *defensio* & *defendi* debet, sic *patria* civis, *ruetur*, *canque* singuli debent tueri. *Damus* fortasse plusculum coniectura, sed quid aliud? *Involvendum* veterum fragmentis expectes? *Idem*.

sophistarum fontibus defluxit in forum, sed spretum a subtilibus, repulsum a gravibus, in ea, de qua loquor, mediocritate confedit.

XXVIII. Tertius est ille amplus, copiosus, gravis, ornatus, in quo profecto vis maxima est. Hic est enim, cujus ornatum dicendi, & copiam admiratae gentes, eloquentiam in civitatibus plurimum valere passa sunt: sed hanc eloquentiam, quae cursu magno, sonituque ferretur, quam suspicerent omnes, quam admirarentur, quam se assequi posse diffiderent. Hujus eloquentiae est tractare animos, hujus omni modo permovere. Haec modo perfringit, modo irrepit in sensus; inserit novas opiniones, evellit insitas.

Sed multum interest inter hoc dicendi genus, & superiora. Qui in illo subtili & acuto elaboravit, ut callide arguteque diceret, nec quidquam altius cogitaret: hoc uno profecto, magnus orator est, si non maximus; minimeque in lubrico versabitur, & si semel constiterit, nunquam cadet. Medius ille autem, quem modicum & temperatum voco, si modo suum illud satis instruxerit; non extimescet accipites dicendi incertosque casus: etiam, si quando minus succedet, ut saepe fit, magnum tamen periculum non adibit. Alte enim cadere non potest. At vero hic noster, quem principem ponimus, gravis, acer, ardens, si ad hoc unum est natus, aut in hoc solo se exercuit, aut huic generi studet uni, nec suam copiam cum illis duobus generibus temperavit: maxime est contemnendus. Ille enim summus, quod acute & veteratorie dicit, sapiens jam: medius, suavis: hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet. Qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, distincte, facete dicere, praesertim cum causae partim totae sint eo modo, partim aliqua ex parte tractandae: si is non praeparatis auribus inflammare rem coepit, furere apud sanos, & quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur. Tenemus igitur, Brute, quem quaerimus: sed animo. Nam manu si prehensissem, ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi persuasisset, ut se dimitterem.

XXIX. Sed

XXIX. Sed inventus profecto est ille eloquens, quem nunquam vidit Antonius. Quis est igitur is? Complectar brevi, disseram pluribus. Is enim est eloquens, qui & humilia subtiliter, & magna graviter, & mediocria temperate potest dicere.

Nemo is, inquires, unquam fuit. Ne fuerit. Ego enim, quid desiderem, non, quid viderim, dispuo: redeoque ad illam Platonis, de qua dixeram, rei formam, & speciem: quam etsi non cernimus, tamen animo tenere possumus. Non enim eloquentem quaero, neque quidquam mortale⁴⁹ & caducum, sed illud ipsum, cujus qui sit compos, sit eloquens: quod nihil est aliud, nisi eloquentia ipsa, quam nullis, nisi mentis oculis videre possumus. Is erit igitur eloquens, (ut idem illud iteremus) qui poterit parva summissè, modica temperate, magna graviter dicere.

Tota mihi causa pro Cæcina, de verbis interdixi fuit, res involutas definiendo explicavimus: jus civile laudavimus: verba ambigua distinximus. Fuit ornandus in Manilia lege Pompejus: temperata oratione ornandi copiam persecuti sumus. Jus omne retinendae majestatis Rabirii causa continebatur: ergo in omni genere amplificationis exarsumus.

At haec interdum temperanda, & varianda sunt. Quod igitur in accusationis septem libris non reperitur genus? quod in Aviti? quod in Corneli? quod in plurimis nostris defensionibus? quae exempla selegissem, nisi vel nota esse arbitrarer, vel posse eligere, qui quaerent. Nulla est enim ullo in genere laus oratoris, cujus in nostris orationibus non sit aliqua, si non perfectio, at conatus tamen, atque adumbratio. Non assequimur: at, quid deceat, videmus. Nec enim nunc de nobis, sed de re dicimus: in quo tantum adest, ut nostra miremur, ut usque eo difficiles, ac morosi simus, ut nobis non satisfaciat ipse Demosthenes; qui quanquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non semper implet aures meas. Ita sunt avidae & capaces: & semper aliquid immensum infinitumque desiderant.

Tom. I.

X x x

XXX. Sed

⁴⁹ Neque quidquam mortale] Idea ex prioni obnoxia est: orator autem caducus & mente Platonis nec mutationi, nec corrupti mortalis. Idem.

XXX. Sed tamen, quoniam & hunc tu oratorem cum ejus studiosissimo Pammene, cum esses Athenis, totum diligentissime cognovisti: neque eum dimittis e manibus: & tamen nostra etiam læstas: vides profecto, illum multa perficere, nos multa conari: illum posse, nos velle, quocumque modo causa postulet, dicere. Sed ille magnus: nam & successit ipse magnis, & maximos oratores habuit æquales. Nos magnum fecissemus, si quidem potuissemus, quo contendimus, pervenire, in ea urbe, in qua (ut ait Antonius) auditus eloquens nemo erat. Atqui, si Antonio Crassus eloquens visus non est, aut sibi ipse: nunquam Cotta visus esset, nunquam Sulpicius, nunquam Hortensius. Nihil enim ample Cotta, nihil leniter Sulpicius, non multa graviter Hortensius. Superiores magis ad omne genus apti, Crassum dico & Antonium. Jejuna igitur hujus multiplicis, & æquabiliter in omnia genera sulsæ orationis aures civitatis accepimus: easque nos primi, quicumque eramus, & quantulumcumque dicebamus, ad hujus generis dicendi, audiendi incredibilia studia convertimus.

Quantis illa clamoribus adolescentuli diximus de supplicio parricidarum? quæ nequaquam satis deseruisse post aliquanto sentire cœpimus: ⁵⁰ *Quid enim tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de celo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat: ita jactantur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiscant, & quæ sequuntur.* Sunt enim omnia, sicut adolescentis, non tam re & maturitate, quam spe & expectatione, laudati. Ab hac indole jam illa matura: ⁵¹ *Uxor generi, norverca filii, filia pellex.* Nec vero hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus. Ipsa enim illa pro Roscio juvenilis redundantiæ, multa habet attenuata, quædam etiam paulo hilariora. At pro Avito, pro Cornelio, compluresque aliæ. Nemo enim orator tam

⁵⁰ *Quid enim tam commune*] Pro Roscio Amerino, cap. 26.

⁵¹ *Uxor*] Pro Cluentio, c. 70.

tam multa, ne in Græco quidem otio, scripsit, quam multa sunt nostra: eaque hanc ipsam habent, quam probo, varietatem.

XXXI. An ego Homero, Ennio, reliquis poetis, & maxime tragicis concederem, ut ne omnibus locis eadem contentione uterentur, crebroque mutarent, nonnunquam etiam ad quotidianum genus sermonis accederent: ipse nunquam ab illa acerrima contentione discederem? Sed quid poetas divino ingenio profero? Histriones eos vidimus, quibus nihil posset in suo genere esse præstantius, qui non solum in dissimillimis personis satisfaciebant, cum tamen in suis versarentur, sed & comœdum in tragœdiis, & tragœdum in comœdiis admodum placere vidimus. Ego non elaborem? Cum dico me, te, Brute, dico. Nam in me quidem jampridem effectum est, quod futurum fuit. Tu autem eodem modo omnes causas ages? aut aliquid causarum genus repudiabis? aut in iisdem causis perpetuum, & eundem spiritum sine ulla commutatione obtinebis? Demosthenes quidem, cujus nuper inter imagines tuas, ac tuorum, (quod eum, credo, amares,) cum ad te in Tusculanum venissem, imaginem ex ære vidi, nihil Lyssæ subtilitate cedit, nihil argutius & acumine Hyperidi, nihil lenitate Æschini, & splendore verborum: Multæ sunt ejus totæ orationes subtiles, ut contra Leptinem: multæ totæ graves, ut quadam Philippicæ: multæ variæ, ut contra Æschinem, falsæ legationis, ut contra eundem pro causa Ctesiphontis. Jam illud medium quoties vult, arripit, & a gravissimo discedens, eo potissimum delabitur. Clamores tamen tum movet, & tum in dicendo plurimum efficit, cum gravitatis locis utitur.

Sed ab hoc parumper abeamus, quandoquidem de genere, non de homine quærimus. Rei potius, id est, eloquentiæ vim & naturam explicemus. Illud tamen, quod jam ante diximus, meminimus, nil nos præcipiendi causa esse dicturos: atque ita potius acturos, ut existimatores videamur loqui, non magistri. In quo tamen longius progredimur, quod videmus non te hæc solum esse lecturum, qui ea multo,

quam nos, qui quasi docere videamur, habeas notiora: sed hunc librum etiam si minus nostra commendatione, tuo tamen nomine divulgari necesse est.

XXXII. Esse igitur perfecte eloquentis puto, non eam solum facultatem habere, quæ sit ejus propria, fuscæ, lateque dicendi, sed etiam vicinam ejus, atque finitimam, dialecticorum scientiam assumere. * Quanquam aliud videtur oratio esse, aliud disputatio: nec idem loqui esse, quod dicere: at tamen utrumque in disserendo est. Disputandi ratio, & loquendi, dialecticorum sit: oratorum autem, dicendi, & ornandi. Zeno quidem ille, a quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset. Nam cum compresserat digitos, pugnumque fecerat, dialecticam aiebat ejusmodi esse. Cum autem diduxerat, & manum dilataverat, palmæ illius similem eloquentiam esse dicebat. Atque etiam ante hunc Aristoteles principio artis rhetoricæ dicit, illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticæ: ut hoc videlicet differant inter se, quod hæc ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior. Volo igitur huic summo omnem, quæ ad dicendum trahi possit, loquendi rationem esse notam: quæ quidem res (quod te his artibus eruditum minime fallit) duplicem habet docendi viam. Nam & ipse Aristoteles tradidit præcepta plurima disserendi, & postea, qui dialectici dicuntur, spinosiora multa pepererunt. Ergo eum censeo, qui eloquentiæ laude ducatur, non esse eorum rerum omnino rudem; sed vel illa antiqua, vel hæc Chrysippi disciplina institutus, noverit primum vim, naturam, genera verborum, & simplicium & copulatorum: deinde quot modis quidque dicatur: qua ratione verum, falsumne sit, judicetur: quid efficiatur e quoque: quid cui consequens sit, quidque contrarium: cumque ambigue multa dicantur, quomodo quidque eorum dividi, explanarique oporteat. Hæc tenenda sunt oratori. Sæpe enim occurrunt. Sed quia

* Quanquam aliud] Lamb. Quanquam enim aliud videtur esse oratio, aliud disputatio: nec idem loqui esse, quod dicere: & quanquam disputandi ratio, & loquendi, dialecticorum sit; oratorum autem, dicendi, & ornandi: at tamen utrumque in disserendo est. Zeno quidem, &c.

quia sua sponte squalidiora sunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor.

XXXIII. Et quoniam in omnibus, quæ ratione docentur & via, primum constituendum est, quid quidque sit: (nisi enim inter eos, qui disceptent, convenit, quid sit illud, de quo ambigitur, nec recte diseri, nec unquam ad exitum perveniri potest) explicanda est sæpe verbis mens nostra de quaque re, atque involutæ rei notitia definiendo aperienda est: siquidem definitio est oratio, quæ, quid sit id, de quo agitur, ostendit quam brevissime. Tum, ut scis, explicato genere cujusque rei, videndum est, quæ sint ejus generis sive formæ⁵² sive partes, ut in eas tribuatur omnis oratio.

Erit igitur hæc facultas in eo, quem volumus esse eloquentem, ut definire rem possit, neque id faciat tam presse, & anguste, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cum explanatius, tum etiam uberius, & ad commune judicium, popularemque intelligentiam accommodatus. Idemque etiam, cum res postulabit, genus universum in species certas, ut nulla neque prætermittatur, neque redundet, partietur, ac dividet. Quando autem, aut quomodo id faciat, nihil ad hoc tempus: quoniam (ut supra dixi) judicem esse me, non doctorem volo.

Nec vero dialecticis modo sit instructus, sed habeat omnes philosophiæ notos & tractatos locos. Nihil enim de religioni, nihil de morte, nihil de pietate, nihil de caritate patriæ, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de voluptate, nihil de perturbationibus animi & erroribus, quæ sæpe cadunt in causas, sed jejunius aguntur: nihil, inquam, sine ea scientia, quam dixi, graviter, ample, copiose dici & explicari potest.

XXXIV. De materia loquor orationis etiam nunc, non ipso de genere dicendi. Volo enim prius habeat orator rem, de qua dicat, dignam auribus eruditis, quam cogiter, quibus

52. Ejus generis sive formæ] Generis gratia, virtus est genus, cui subsunt partes cujusque suæ sunt partes. Logici specijustitia, prudentia, fortitudo, & temperantia. Idem.

bus verbis quidque dicat, aut quomodo. Quem etiam, quo grandior sit, & quodam modo excelsior, (ut de Pericle dixi supra) ne physicorum quidem esse ignarum volo. Omnia profecto, cum se a cælestibus rebus referet ad humanas, excelsus magnificentiusque & dicet, & sentiet. Cumque illa divina cognoverit, nolo ignoret ne hæc quidem humana. Jus civile teneat, quo egent causæ forenses quotidie. Quid est enim turpius, quam legitimarum & civilium controversiarum patrocinia suscipere, cum sis legum & civilis juris ignarus? Cognoscat etiam rerum gestarum & memoriæ veteris ordinem, maxime scilicet nostræ civitatis: sed & imperioforum populorum, & regum illustrium: quem laborem nobis Attici nostri levavit labor; qui conservatis, notatisque temporibus, nihil cum illustre prætermitteret, annorum septingentorum memoriâ uno libro colligavit. Nescire autem, quid antea, quam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. Quid enim est ætas hominis, nisi memoria rerum veterum cum superiorum ætate contextitur? Commemoratio autem antiquitatis, explorumque prolatio, summa cum delectatione & auctoritatem orationi affert & fidem.

Sic igitur instructus veniet ad causas: quarum habebit genera primum ipsa cognita. Erit enim ei perspectum, nihil ambigi posse, in quo non aut res controversiam faciat, aut verba. Res, aut de vero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de ambiguo, aut de contrario. Nam si quando aliud in sententia videtur esse, aliud in verbis, genus est quoddam ambigui, quod ex præterito verbo fieri solet: in quo, quod est ambiguum proprium, res duas significari videmus.

XXXV. Cum tam pauca sint genera causarum, etiam argumentorum præcepta pauca sunt. Traditi sunt, e quibus ea ducantur, duplices loci: uni e rebus ipsis, alteri assumpti. Tractatio igitur rerum efficit admirabiliorem orationem. Nam ipsæ quidem res in perfacili cognitione versantur. Quid enim jam sequitur, quod quidem artis sit, nisi ordiri orationem, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, aut paret se ad discen-

discendum? rem breviter exponere, & probabiliter, & aperte, ut, quid agatur, intelligi possit? sua confirmare? adversaria evertere? eaque efficere non perturbate, sed singulis argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur quod sit consequens iis, quæ sumentur ad quamque rem confirmandam? post omnia perorationem instammantem, restingentem concludere? Has partes quemadmodum tractet singulas, difficile dictu est hoc loco. Nec enim semper tractantur uno modo: Quoniam autem non, quem doceam, quæro, sed quem probem: probabo primum eum, qui, quid deceat, videbit. Hæc enim sapientia maxime adhibenda eloquenti est, ut sit temporum, personarumque moderator. Nam nec semper, nec apud omnes, nec contra omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror.

XXXVI. Is erit ergo eloquens, qui ad id, quodcumque decebit, poterit accommodare orationem. Quod cum statuerit, tum, ut quidque erit dicendum, ita dicet: nec satura jejune, nec grandia minute, nec item contra, sed erit rebus ipsis par & æqualis oratio. Principia verecunda, non elatis intensa verbis, sed acuta sententiis, vel ad offensionem adversarii, vel ad commendationem sui. Narrationes credibiles, nec historico, sed prope quotidiano sermone explicatæ dilucide. Dein si tenues causæ, tum etiam argumentandi tenue filum & in docendo, & in refellendo; idque ita tenebitur, ut, quanta ad rem, tanta ad orationem fiat accessio.

Cum vero causa ea inciderit, in qua vis eloquentiæ possit expromi: tum se latius funder orator, tum reget & flectet animos, & sic afficiet, ut volet, id est, ut causæ natura, & ratio temporis postulabit. Sed erit duplex omnis ejus ornatus ille admirabilis, propter quem ascendit in tantum honorem eloquentia. Nam cum omnis pars orationis esse debet laudabilis, sic ut verbum nullum, nisi aut grave, aut elegans excidat; tum sunt maxime luminosæ, & quasi actuosæ partes duæ: quarum alteram in universi generis quæstione pono, quam (ut supra dixi) Græci appellant *θέσις*: alteram in augendis, amplificandisque rebus, quæ ab iisdem *υψηλότης* est nomi-

minata. Quæ etsi æquabiliter toto corpore orationis suscipi debet, tamen in communibus locis maxime excelsit: qui communes appellati, quod videntur multarum iidem esse causarum, sed proprii singularum esse debebunt. Ac vero illa pars orationis, quæ est de genere universo, totas causas sæpe continet. Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controversiæ, quod Græce *κρινόμενον* dicitur, id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quæstionem, atque ut de universo genere dicatur: nisi cum de vero ambigetur: quod quæri conjectura solet.

Dicetur autem non Peripateticorum more, (est enim illorum exercitatio elegans jam inde ab Aristotele constituta) sed aliquanto nervosius: & ita de re communia dicentur, ut & pro reis multa leniter dicantur, & in adversarios asperere. Augendis vero rebus, & contra abjiciendis nihil est, quod non perficere possit oratio: quod & inter media argumenta faciendum est, quotiescumque dabitur vel amplificandi, vel minuendi locus, & pæne infinite in perorando.

XXXVII. Duo sunt, quæ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiam faciant: quorum alterum est, quod Græci *ἠθικόν* vocant, ad naturas, & ad mores, & ad omnem vitæ consuetudinem accommodatum: alterum, quod iidem *παθητικόν* nominant, quo perturbantur animi & concitantur, in quo uno regnat oratio. Illud superius, come, jucundum, ad benevolentiam conciliandam paratum: hoc, vehemens, incensum, incitatum, quo causæ eripiuntur: quod cum rapide fertur, sustineri nullo pacto potest. Quo genere nos mediocres, aut multo etiam minus, sed magno semper usi impetu, sæpe adversarios de statu omni dejecimus. Nobis pro familiari reo ³³ summus orator non respondit Hortensius. A nobis homo audacissimus Catilina in senatu accusatus obmutuit. Nobis privata in causa ³⁴ magna & gravi, cum cœpisset Curio pater respondere, subito affedit, cum sibi venenis creptam memoriam diceret.

Quid

³³ Pro familiari reo] Pro Verre, qui familiaris erat Hortensii.

³⁴ Privata in causa] Vide Cic. in Bruto, cap. 60.

Quid ego de miserationibus loquar? quibus eo sum usus pluribus, quod etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant. In quo ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequabar. Quæ qualiacumque in me sunt: me enim ipsum non poenitet, quanta sint: sed apparent in orationibus: etsi carent libri spiritu illo, propter quem majora eadem illa, cum aguntur, quam cum leguntur, videri solent.

XXXVIII. Nec vero miseratione solum mens judicum promovenda est, (qua nos ita dolenter uti solemus, ut puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus: ut alia in causa, excitato reo nobili, sublato etiam filio parvo ³⁵, plangore & lamentatione compleveremus forum) sed etiam est faciendum, ut irascatur iudex, mitigetur, invidet, faveat, contemnat, admiretur, oderit, diligit, cupiat, satietate afficiatur, speret, metuat, lætetur, doleat: qua in varietate, duriorum, accusatio suppeditabit exempla, mitiorum, defensionum meæ. Nullo enim modo animus audientis aut incitari, aut leniri potest, qui modus a me non tentatus sit. Dicerem perfectum, si ita judicarem, nec in veritate crimen arrogantiæ extimescerem. Sed (ut supra dixi) nulla me ingenii, sed magna vis animi inflammat, ut me ipse non teneam. Nec unquam is, qui audiret, incenderetur, nisi ardens ad eum perveniret oratio. Uterer exemplis domesticis, nisi ea legisses: uterer alienis vel Latinis, si ulla reperirem; vel Græcis, si deceret. Sed Crassi perpauca sunt, nec ea judiciorum. Nihil Antonii, nihil Cottæ, nihil Sulpicii. Dicebat melius, quam scripsit, Hortensius.

Verum hæc vis, quam quærimus, quanta sit, suspicemur, quoniam exemplum non habemus: aut, si exempla sequimur, a Demosthene sumamus, & quidem perpetuæ dictionis, ex eo loco, unde, in Cresiphontis iudicio, de suis factis, consiliis, meritis in rempublicam aggressus est dicere. Ea profecto oratio

Tom. I.

Y y

tio

³⁵ Sublato etiam filio parvo] Quod præaliquando, si non integra fortuna, ac afflictis sit, cum pro P. Sylla peroraret, (cap. 31.) Hic vos orat, iudices, parvus, ut se patri suo gratulari sinatis, &c.

tio in eam formam, quæ est insita in mentibus nostris, includi sic potest, ut major eloquentia non requiratur.

XXXIX. Sed jam forma ipsa restat, & character ille qui dicitur; qui qualis esse debeat, ex ipsis, quæ supra dicta sunt, intelligi potest. Nam & singulorum verborum & collocatorum lumina attingimus: quibus sic abundabit, ut verbum ex ore nullum, nisi aut elegans, aut grave exeat: ex omni-que genere frequentissimæ translationes erunt, quod eæ propter similitudinem transferunt animos, & referunt, ac movent huc & illuc: qui motus cogitationis, celeriter agitated, per se ipse delectat.

Et reliqua, ex collocatione verborum ⁵⁶, quæ sumuntur quasi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim similia illis, quæ in amplo ornatu scenæ, aut fori appellantur insignia: non quod sola ornent, sed quod excellent. Eadem ratio est horum, quæ sunt orationis lumina, & quodam modo insignia: cum aut duplicantur, iteranturque verba, aut breviter commutata ponuntur, aut ab eodem verbo ducitur sapius oratio, aut in idem conjicitur, aut in utrumque, aut adjungitur idem iteratum, aut idem ad extremum refertur: aut continenter unum verbum non in eadem sententia ponitur: aut cum similiter vel cadunt verba, vel desinunt: aut multis modis contrariis relata contraria: aut cum gradatim sursum versus reditur: aut cum, demptis conjunctionibus, dissolute plura dicuntur: aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, ostendimus: aut cum corrigimus nosmetipsos, quasi reprehendentes: aut si est aliqua exclamatio vel admirationis, vel conquestionis: aut cum ejusdem nominis casus sapius commutatur.

Sed sententiarum ornamenta majora sunt: quibus quia frequentissime Demosthenes utitur, sunt qui putent, idcirco ejus eloquentiam maxime esse laudabilem. Et vero nullus fere ab eo locus sine quadam conformatione sententiæ dicitur: nec a-
liud

⁵⁶ Et reliqua, ex collocatione verborum] omnia diligenter, ut solet, expendit vir singulari doctrina, Claudius Capperonnerius, quo non parum alter. Quintilianus, ix. 1. apud quem reperitur hæc

liud quidquam est, dicere, nisi omnes, aut certe pleraque aliqua specie illuminare sententias: quas cum tu optime, Brute, teneas, quid attinet nominibus uti, aut exemplis? tantum noceat locus.

XL. Sic igitur dicit ille, quem expetimus, ut verset sæpe multis modis eandem & unam rem; & hæreat in eadem, commoreturque sententia: sæpe etiam ut extenuet aliquid: sæpe ut irrideat: ut declinet a proposito, desistatque sententiam: ut proponat, quid dicturus sit: ut, cum transegerit jam aliquid, desinat: ut se ipse revocet: ut, quod dixit, iteret: ut argumentum ratione concludat: ut interrogando urgeat: ut rursus quasi ad interrogata sibi ipse respondeat: ut contra, ac dicat, accipi, & sentiri velit: ut addubitet, quid potius, aut quomodo dicat: ut dividat in partes: ut aliquid relinquat, ac negligat: ut ante præmuniat: ut in eo ipso, in quo reprehendatur, culpam in adversarium conferat: ut sæpe cum iis, qui audiunt, nonnunquam etiam cum adversario quasi deliberet: ut hominum sermones moreque describat: ut muta quædam loquentia inducat: ut ab eo, quod agitur, avertat animos: ut sæpe in hilaritatem, risumve convertat: ut ante occupet, quod videat opponi: ut comparet similitudines: ut utatur exemplis: ut aliud alii tribuens dispartiat; ut interpellatorem coerceat: ut aliquid reticere se dicat: ut denuntiet, quid caveat: ut liberius quid audeat: ut irascatur etiam: ut objurget aliquando: ut deprecetur: ut supplicet: ut medeatur: ut a proposito declinet aliquantulum: ut optet, ut execretur: ut fiat iis, apud quos dicit, familiaris. Atque alias etiam dicendi quasi virtutes sequatur: breviter, si res petet: sæpe etiam rem dicendo subjiciet oculis: sæpe supra feret, quam fieri possit: significatio sæpe erit major, quam oratio; sæpe hilaritas, sæpe vitæ, naturarumque imitatio.

XLI. Hoc in genere (nam quasi silvam vides) omnis eluceat oportet eloquentiæ magnitudo. Sed hæc, nisi collocata, & quasi fructa, & nexa verbis, ad eam laudem, quam volumus, adspirare non possunt. De quo cum mihi deinceps

viderem esse dicendum, etsi movebant jam me illa, quæ supra dixeram, tamen iis, quæ sequuntur, perturbabar magis. Occurrebat enim, posse reperiri non invidiosum solum, quibus referta sunt omnia, sed fautores etiam mearum laudum, qui non censerent ejus viri esse, de cuius meritis tanta senatus iudicia fecisset, comprobante populo Romano, quanta de nullo, de artificio dicendi literis tam multa mandare. Quibus si nihil aliud responderem, nisi, me M. Bruto negare roganti noluisse, justa esset excusatio, cum & amicissimo & præstantissimo viro, & recta & honesta petenti, satisfacere voluissem. Sed si profitear (quod utinam possem!) me studiosis dicendi præcepta, & quasi vias, quæ ad eloquentiam ferrent, traditurum: quis tandem id iustus rerum æstimator reprehenderet? Nam quis unquam dubitavit, quin in republica nostra primas eloquentia tenuerit semper, urbanis, pacatisque rebus: secundas, juris scientia? cum in altera, gratiæ, gloriæ, præsidii plurimum esset: in altera, persecutionum, cautionumque præceptio; quæ quidem ipsa auxilium ab eloquentia sæpe peteret, ea vero repugnante vix suas regiones finesque defenderet. Cur igitur jus civile docere semper pulchrum fuit, hominumque clarissimorum discipulis floruerunt domus: ad dicendum si quis acuat, aut adjuvet in eo juventutem, vituperetur? Nam si vitiosum est dicere ornate, pellatur omnino et civitate eloquentia. Sin ea non modo eos ornat, penes quos est, sed etiam universam rempublicam: cur aut discere turpe est, quod scire honestum est: aut, quod nosse pulcherrimum est, id non gloriosum docere?

XLII. At alterum factitatum est, alterum novum. Fateor: sed utriusque rei causa est. Alteros enim respondentes audire fat erat, ut ii, qui docerent, nullum sibi ad eam rem tempus ipsi seponerent: sed eodem tempore & discantibus satisfacerent, & consulentibus. Alteri, cum domesticum tempus in cognoscendis, componendisque causis, forense in agendis, reliquum in seipsis reficiendis omne consumerent: quem habebant instituendi, aut docendi locum? Atque haud scio, an plerique nostrorum oratorum ingenio plus valuerint, quam doctri-

doctrina. Itaque illi dicere melius, quam præcipere: nos contra fortasse possumus.

At dignitatem docere non habet. Certe, si quasi in ludo. Sed si monendo, si cohortando, si percontando, si communicando, si interdum etiam una legendo, audiendo: nescio cur non docendo etiam aliquid aliquando, si possis meliores facere, cur nolis? An, quibus verbis sacrorum alienatio fiat, docere honestum est, ut est: quibus ipsa sacra retineri defendique possint, non honestum est?

At jus profitentur etiam qui nesciunt: eloquentiam autem illi ipsi, qui consecuti sunt, tamen ea se valere dissimulant, propterea quod prudentia hominibus grata est, lingua suspecta. Num igitur aut latere eloquentia potest: aut id, quod dissimulat, effugit: aut est periculum, ne quis putet in magna arte & gloria, turpe esse docere alios id, quod ipsi fuerit honestissimum discere?

Ac fortasse ceteri rectiores: ego semper me didicisse præ me tuli. Quid enim possem? cum & absumissem adolescens, & horum studiorum causa mare transissem; & doctissimis hominibus referta domus esset, & aliqua fortasse inesset in sermone nostro doctrinarum notæ: cumque vulgo scripta nostra legerentur, dissimularem me didicisse? Quid erat, cur probarem, nisi quod parum fortasse profeceram?

XLIII. Quod cum ita sit: tamen ea, quæ supra dicta sunt, plus in disputando, quam ea, de quibus dicendum est, dignitatis habuerunt. De verbis enim componendis, & de syllabis propemodum dinumerandis, & dimetiendis loquemur: quæ etiam si sunt, sicuti mihi videntur, necessaria, tamen sunt magnificentius, quam docentur. Est id omnino verum, sed proprie in hoc dicitur. Nam omnium magnarum artium, sicut arborum, altitudo nos delectat; radices, stirpesque non item: sed esse illa sine his non potest. Me autem, sive pervagatifsimus ille verus, qui vetat,

Artem pudere proloqui, quam factites,
dissimulare non sinit quin delectet; sive tuum studium hoc a me volumen expressit: tamen eis, quos aliquid reprehenduros suspicabar, respondendum fuit.

Quod

Quod si ea, quæ dixi, non ita essent: quis tamen se tam durum agrestemque præberet, qui hanc mihi non daret veniam, ut, cum meæ forenses artes & actiones publicæ concidissent, non me aut desidiam, quod facere non possum; aut mœstitiam, cui resisto, potius quam literis, dederem? quæ quidem me antea in iudicia, atque in curiam deducebant, nunc oblectant domi. Nec vero talibus modo rebus, quales hic liber continet, sed multo etiam gravioribus & maioribus: quæ si erunt perfectæ, profecto forensibus nostris rebus etiam domesticæ literæ respondebunt. Sed ad institutam disputationem revertamur.

XLIV. Collocabuntur igitur verba, aut ut inter se quam aptissime cohæreant extrema cum primis, eaque sint quam suavissimis vocibus: aut ut forma ipsa concinnitasque verborum conficiat orbem suum: aut ut comprehensio numerosæ & apte cadat. Atque illud primum videamus, quale sit; quod vel maxime desiderat diligentiam, ut fiat quasi structura quadam, nec tamen fiat operose: nam esset cum infinitis, tum puerilis labor; quod apud Lucilium scite exagitat in Albucio Scavola,

*Quam lepide lexeis compositæ! ut resserula omnes
Arre pavimento, atque emblemate verniculato.*⁵⁷

Nolo tam minuta hæc constructio appareat: sed tamen stylus exercitatus efficiet facile hanc viam componendi. Nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur, ne extremorum verborum cum insequentibus primis concursus aut hiulcas voces efficiat, aut asperas. Quamvis enim suaves, gravesque sententiæ, tamen si inconditis verbis efferrunt, offendent aures: quarum est iudicium superbissimum. Quod quidem Latina lingua sic observat, nemo ut tam rusticus sit, quin⁵⁸ vocales nolit conjungere. In quo quidam etiam

⁵⁷ *Quam lepide lexeis*] Vide lib. III. de Orat. cap. 43.

⁵⁸ *Quin*] Id valet quoties vocales concurrunt, quasi de duabus unam facere, &, ut paulo post dicit, *contrahere*; ubi idem præcipit,

cujus contrarium est *disfrahere*. Nobis, inquit, ut si cupiamus quidem, *disfrahere* voces conceditur. Est igitur hic *conjungere*, & *contrahere*, Græcis *συνεχόμενος*, a quo est *σύνθεσις*, quod Eustathius *σύνθεσις* & *σύνθεσις* recte interpretatus est; *disfrahere* autem *σύνθεσις*.

etiam Theopompum reprehendunt, quod eas literas tanto opere fugerit; est id magister ejus Iocrates. At non Thucydides: ne ille quidem, haud paulo major scriptor, Plato: nec solum in his sermonibus, qui dialogi dicuntur, ubi etiam de industria id faciendum fuit, sed in populari oratione, qua mos est Athenis laudari in concione eos, qui sint in præliis interfecti: quæ sic probata est, ut eam quotannis, ut scis, illo die recitari necesse sit. In ea est crebra ista vocalium concursio, quam magna ex parte, ut vitiosam, fugit Demosthenes.

XLV. Sed Græci viderint: nobis, ne si cupiamus quidem, *disfrahere* vocales conceditur. Indicant orationes illæ ipsæ horridulæ Catonis, indicant omnes poetae, præter eos, qui ut versum facerent, sæpe hiabant; ut Nævius:

Vos, qui accolitis Histrum fluvium, atque Algidam.

Et ibidem:

Quam nunquam vobis Graii, atque Barbari.

At Ennius semel: --- *Scipio invicte* --- Et quidem nos:

Hoc motu radiantis Erestæ in vada ponti.

Hoc idem nostri sæpius non tulissent, quod Græci laudare etiam solent. Sed quid ego vocales? sine vocalibus sæpe brevitatibus causa contrahebant, ut ita dicerent, *multi modis, Vas argenteis, * palmi & erinibus, recti fractis*. Quid vero licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora? nam ut *duellum*, bellum, & *duis*, bis: sic *Duellium*, eum, qui Panos classe devicit, *Bellium* nominaverunt,

πίο, & *συνεχόμενος*, & *σύνθεσις*. Utriusque rei luculentum exemplum est apud Demetrium in aureolo libro illo quasi *ἰσοκρίτους*, ubi *ἰσοκρίτους* de *συνεχόμενος*, inquit, *σύνθεσις*, & *πίο*, *σύνθεσις* *πίο* *σύνθεσις* *πίο*. Hoc eo dixi, quod Victorius in variis lectionibus & commentariis in hunc Demetrium, & qui Victorium sequitur Lambinus, corrigunt, & legunt in Cicerone, *Nemo ut tam rusticus sit, quin vocales nolit conjungere*. Video quid velint: quod si illis conceditur, quid fuerit Cicerone ipso rusticus? in ipso ingressu primæ epist. ad Lentulum, *Ego anni officio ac potius pietate ergo te*, & quæ sequuntur; ut

mittam alia ejusmodi infinita. Ac prope eam oblitus Lambinum pro *vocum* & *voces* ibidem reponere *vocalium* & *vocales*. Certè immerito: sic enim vocalis *I* in Anoniti monosyllab. *voc*, & a Terentiano *E*, *vocula* dicitur: & sic poeta vetus apud Athenæum in gryphis lib. x. *Τὸ οὐ τὸν ἐντὸς ἐσσοῖ*, &c. quippe quod eæ literæ, ut ait Plato in Theæteto, cum de vocalibus disputaret, *ὡσὺν ἰσὺν ἔχον*. Faber in *Acad.* I. 1. Vide Victorii Var. Lect. XII. 17. & Turnebi Adv. VIII. 3.

a *Vocalium*] Fict. Grut. *vocum*

b *Vocales*] Vid. Grut. *voces*.

* *Palmi & erinibus*] Lamb. *passi erinibus*.

verunt, cum superiores appellati essent semper *Duellii*. Quia etiam verba saepe contrahuntur, non usus causa, sed aurium. Quomodo enim vester *Axilla*, *Ala* factus est⁵⁹, nisi fuga literæ vastioris? quam literam etiam e *maxillis*⁶⁰, e *raxillis*, & *vexillo*, & *paxillo*, consuetudo elegans Latini sermonis e-vellet. Libenter etiam copulando verba iungebant, ut *sodes*, pro, *si audes: sis*, pro *si vis*. Jam in uno, *capitis*, tria verba sunt: *am*, pro *aisne? nequire*, pro, *non quire: malle*, pro *magis velle: nolle*, pro, *non velle*. Deim etiam saepe, & *exin*, pro *deinde* & *exinde* dicimus. Quid illud? non olet unde fit, quod dicitur, *cum illis? cum autem nobis* non dicitur, sed *nobiscum?* quia si ita diceretur, obscœnius concurrerent literæ, ut etiam modo, nisi, *autem* interpoluissem, concurrissent. Ex eo est *mecum*⁶¹, & *tecum*: non, *cum me*, & *cum te*, ut esset simile illis *vobiscum*, atque *nobiscum*.

XLVI. Atque etiam a quibusdam sero jam emendatur antiquitas, qui hæc reprehendunt. Nam *Prob deum*, atque *hominum fidem: deorum* ajunt. Ita credo, hoc illi nesciebant: an dabat hanc licentiam consuetudo? Itaque idem poeta, qui inuitatus contraxerat: *Parris mei*⁶² *meum factum pudet*, pro, *meorum factorum*: & *Texitur: exitum examen rapit*, pro, *exteriorum*: non dicit, *liberum*, ut plerique loquimur, cum *Cupidos liberum*, aut, *In liberum loco* dicimus: sed ut isti volunt: *Neque tuum unquam in gremium extollas liberorum ex te* *genus*.

Et

59 *Axilla*, *Ala* factus est] Plerisque lexicographis imposuit hic locus. *Axilla* interpretati sunt minutam alam, absurde. Viri proprium nomen est, qui primum *Axilla*, deinde *Ahala*, postea *Hala*, denique *Ala* dictus est. *Poster* *Axilla* appellatur a *Tullio*, quia librum hunc scripserat ad *Brutum*, qui materiam genus referebat ad *Servilium Alam: Præfatus*.

60 *Maxillis*] Pro *maxillis* malas, pro *raxillis* talos, pro *vexillis* vela, pro *paxillis* palos dicimus. Idem.

61 *Ex eo est mecum*] Querret aliquis, cur ergo dicimus, *meum*, *tecum*, *secum*, *quicum*, *vobiscum*, & cætera id genus, que

nullam fugiunt *ἀποχρηστικῶν*: *Us* esset, inquit, simile illis *nobiscum* &c. Hoc igitur ad effugiendum cacophoniam, illa ad analogiam quandam reperta sunt. *Cicero* de *Oratore*: *Nobiscum*, cum me; & cum te dicere, ne eisdem computationi adjunderetur esse cum nobis: sed potius *meum*, & *tecum*, & *secum*, & *nobiscum* dicimus, cum præpositione, que facit obscœnum affidne postposita. *Streptus*. 62 *Parris mei*] De sententia horum & sequentium versiculorum, auctore me, nemo vehementer laboraverit. Desumpti sunt ex veteribus poetis, quorum carmina maximam partem perire. *Præfatus*.

Et idem: --- *Namque Æsculapi liberorum* --- Et ille alter in *Chryse*, non solum,

Cives, *antiqui amici majorum meum*, quod erat usitatum: sed durius etiam,

Consilium, *augurium*, atque *extum interpretes*.

Idemque pergit: --- *Postquam prodigium horriserum*, portentum parvos: quæ non sane sunt in omnibus neutris usitata. Nec enim dixerim tam libenter, *armum iudicium*, etsi est apud eundem, --- *Nihilne ad te de iudicio armum accidit?* quam *armorum*. Jam (ut censoriæ tabulæ⁶³ loquuntur) *fabrum* & *procurum* audeo dicere, non *fabrorum* & *procurorum*. Planeque, *duorum virorum iudicium*, aut, *trium virorum capitalium*, aut *decem virorum litibus iudicandis*, dico nunquam. Atqui dixit *Accius*: *Video sepulcra dua*⁶⁴ *duorum corporum*. Idemque: *Mulier una duum virum*. Quid verum sit, intelligo: sed alias ita loquor, ut concessum est, ut hoc, vel, *Prob deum* dico, vel, *Prob deorum*: alias ut necesse est, cum *trium virum*, non *virorum*: cum *sestertium nummum*, non *nummorum*: quod in his consuetudo varia non est.

XLVII. Quid, quod sic loqui, *nosse*, *iudicasse*, vetant: *novisse*, jubent, & *iudicavisse*? quasi vero nesciamus, in hoc genere & plenum verbum recte dici, & imminutum usitate. Itaque utrumque *Terentius*, *Ebo*, *tu cognatum tuum non novras?* Post idem, *Scilphonem*, *inquam*, *novras?* *Siet*, plenum est: *set*, imminutum⁶⁵. Licet utare utroque. Ergo ibidem:

Quam cara sintque, post carendo intelligunt,

Quamque atinendi magni dominatus sent.

Tom. I.

Z z z

Nec

63 *Censoriæ tabulæ*] *Commentarii* & *litteræ censorum*, in quas referuntur civium nomina, & singulorum census. Sunt & censoriæ tabulæ, quibus ignominiosi notantur, in quos a censoribus subscripsum est. *Streptus*.

64 *Dua*] Antiquo more dictum. *Quid quod*, inquit, *quædam*, *quæ singula procul dubio vitiosa sunt*, *iuncta sine reprehensione dicuntur?* Nam & *dua*, & *tre*, & *pondo*, *diversorum generum sunt barbarissimi*: at *duapondo*, & *respondo* usque ad nostram ætatem omnibus dictum est, & recte dicit *Mestala*

confirmat, *Præfatus*.

65 *Imminutum*] *Imminuta* & *diminuta* vim eandem habent apud Latinos scriptores, sed a rhetoribus & grammaticis bifariam distribuntur. *Imminuta* sunt vocabula, quibus aliqua syllaba per syncopen seu concisionem detracta est; quibus vocabulis respondent *plena*, ut *maxilla* plenum est, *mala* imminutum vocabulum. *Diminuta* minuent significacionem rerum, & numerum augent syllabarum, ut *humulus*, *homonculus*, *homonculus*. His opponuntur *integra*, ut *homo*. *Præfatus*.

Nec vero reprehenderim : *Scriptere alii rem ; & scripserunt*, esse verius sentio : sed consuetudini auribus indulgenti libenter obsequor . *Idem campus habet*, inquit Ennius : & , *In templis iisdem*, probavit . At , *eisdem*, erat verius : nec tamen , *eisdem*, opimius . Male sonabat , *iisdem* . Impetratum est a consuetudine , ut peccare suavitatis causa liceret . Et *pomeridianas quadrigas*, quam *postmeridianas*, libentius dixerim : & *mebercule*, quam *mebercules* . Non scire quidem , barbarum jam videtur : *nescire* dulcius . Ipsum *meridiem*, cur non *medidiem* ? credo , quod erat insuavius .

Una præpositio est , *abs*, eaque nunc tantum in accepti tabulis manet , ne his quidem omnium : in reliquo sermone mutata est . Nam *amovit* dicimus , & *abegit*, & *abstulit*, ut jam nescias , *abne* verum sit , an *abs* . Quid si etiam *abfugit* turpe visum est ; & *abfer* noluerunt , *ausfer* maluerunt ? quæ præpositio præter hæc duo verba nullo alio in verbo reperitur . *Nori* erant , & *navi*, & *nari*, quibus cum in præponi oporteret , dulcius visum est , *ignoti*, *ignavi*, *ignari*, dicere , quam ut veritas postulabat . Ex usu dicunt , & *e republica*, quod in altero vocalis excipiebat , in altero esset asperitas , nisi literam sustulisses : ut , *exegit*, *edixit*, *effecit*, *exulit*, *edidit* : adjuncti verbi primam literam præpositio commutavit , ut *subegit*, *summutavit*, *sustulit* .

XLVIII. Quid in verbis junctis ? quam scite *insipientem*, non *insipientem* ? *iniquum*, non *inaquum* ? *tricipitem*, non *tricapitem* ? *concisum*, non *concesum* ? Ex quo quidam *pertisum* etiam volunt : quod eadem consuetudo non probavit . Quid vero hoc elegantius , quod non fit natura , sed quodam instituto ? *inclutus* ⁶⁶ dicimus brevi prima litera , *insanus* producta . *Inhumanus* brevi , *infelix* longa . Et , ne multis , quibus in verbis ex primæ literæ sunt , quæ in *sapiente*, atque *felicite*, producte dicitur ; in cæteris omnibus , breviter . Itemque *composuit*, *consuevit*, *concrepuit*, *consecit* : consule veritatem , reprehendet : refer ad aures , probabunt . Quære , cur ? ita se dicent juvari . Voluptati autem aurium morigerari debet oratio .

Quin

⁶⁶ *Inclutus*] Vide Gellium , lib. II. cap. 17. *Idem* .

Quia ego ipse , cum scirem ita esse , ut nusquam , nisi in vocali ⁶⁷, aspiratione uterentur , loquebar sic , ut *pulcros*, *Ceregos*, *triumpos*, *Caraginem* dicerem : aliquando , idque sero ⁶⁸, convicio aurium , cum extorta mihi veritas esset , usum loquendi populo concessi , scientiam mihi reservavi . *Orcivios* tamen , & *Matones*, *Otones*, *Capiones*, *sepulcra*, *coronas*, *lacrymas* dicimus , quia per aurium iudicium semper licet . *Burrum* semper Ennius , nunquam *Pyrrum* . *Vi patefecerunt Bruges*, non *Pbryges*, ipsius antiqui declarant libri . Nec enim Græcam literam adhibebant : nunc autem etiam duas : & cum *Pbrygum*, & cum *Pbrygibus* dicendum esset , absurdum erat aut tantum barbaris casibus Græcam literam adhibere , aut recto casu solum Græce loqui , tamen & *Pbryges*, & *Pyrrum* aurium causa dicimus .

Quin etiam , quod jam subrusticum videtur , olim autem politius , eorum verborum , quorum eadem erant postremæ duæ literæ , quæ sunt in *optumus*, postremam literam detrahebant , nisi vocalis insequeretur . Ita non erat offensio in verbis , quam nunc fugiunt poetæ novi . Ita enim loquebamur :

Qui est omnibu' princeps . Non , *omnibus princeps*, & ,

Vira illa dignu' , looque . Non , *dignu* .

Quod si indocta consuetudo tam est artifex suavitatis , quid ab ipsa tandem arte & doctrina postulari putamus ?

Z z z 2

Hæc

⁶⁷ *Nusquam nisi in vocali*] Huic pertinent quæ Fabius lib. 1. cap. 5. tradit de aspiratione , *Pareffine ea veteres usi , etiam in vocalibus*, cum ados , ircolque dicebant . *Diu deinde servatum ne consonantibus aspiraretur*, ut in Græcis & triumphis . *Erupit brevis tempore nimius usus*, ut choronz , chenturiones , præcones adhuc quibusdam inscriptionibus maneat . *Quæ de re Catulli nobile epigramma est* :

Commoda dicebat , si quando commoda

veller

Dicere , & insidias Arius insidias .

&c. Idem .

⁶⁸ *Aliquando , idque sero*] Consuetudo & usus aspirandi veteribus Romanis fuit , ut nusquam nisi in vocali aspiratione uterentur , ut *homo*, *inhumanus*, *vehicula*, *crabebat* . Hanc veluti legem secutus Cicero , re-

clamante populo dicebat sine aspiratione *pulcros*, *Ceregos*, *triumpos*, *Caraginem*, & cætera id genus . Aliquando tamen , idque sero , cum veritas , id est vera loquendi ratio extorta esset homini aurium convicio , hoc est auribus ipsius indignantis , & tacite conviciantibus illa ficiora durioraque sentiri , tum coepit ire per viam publicam , & cum populo dicere *pulcros*, *Ceregos*, *triumpos*, *Carthaginem*, quæ nunc quoque scribendo servamus aspiratione mollita : sed ut plerisque pronuntiatio est , aspiratio non auditur . *Usum*, inquit , *populo concessi*, *scientiam mihi reservavi* . Ex arte præceptique scientia comparatur , a qua si loquendi consuetudo diffinit , tum censet consuetudini potius & auribus quam scientiæ parendum . *Sreb.*